

PM: STADSBYGGNADSFÖRVALTNINGENS RIKTLINJER FÖR STORLEK & KVALITETER PÅ SKOL- & FÖRSKOLEGÅRDAR

Denna handling sammanfattar Boverkets generella vägledning och allmänna råd för storlek och kvaliteter på skol- och förskolegårdar, samt hur detta översätts till Västerås stads förutsättningar. Dokumentet godkändes i byggnadsnämnden 2019-01-24, § 5.

Syftet med dokumentet är kortfattat ange de riktlinjer som ställs för att få till en god skol- och förskolemiljö. Detta för att underlätta och förtydliga hanteringen av skol- och förskolegårdsfrågor vid planering och bygglov.

Innehållet baseras på *Boverkets allmänna råd (2015a)*; Boverkets vägledning i rapporten *Gör plats för barn och unga!* (2015b); Naturvårdsverkets (2017a, 2017b) vägledning för buller; samt diskussion mellan tjänstemän på Stadsbyggnadsförvaltningen, Barn- och ungdomsförvaltningen, Miljö- och hälsoförvaltningen, samt Teknik- och fastighetsförvaltningen, för att tolka vägledningarna utifrån Västerås sammanhang.

Medverkande tjänstemän: Alexander Öhgren (SBF), Oscar Bogren (TFF), Anita Unger (MHF), Stefan Zangelin (BUF).

INNEHÅLL

FÖRSKOLEGÅRDAR	2
SKOLGÅRDAR.....	3
FAKTARUTA 1: Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet (Boverket 2015a).....	4
FAKTARUTA 2: Att tänka på i detaljplaneringen av friytor för lek och utevistelse (Boverket 2015b, s.49)	5
FAKTARUTA 3: Att tänka på i bygglovsprövningen av friytor vid skolor (Boverket 2015b, s.52)	5
FAKTARUTA 4: Ljud och luftkvalitet på gården (Boverket 2015b, s.43-44).....	6
FAKTARUTA 5: Friyta före parkering (Boverket 2015b, s.50).....	6
KÄLLOR	7

FÖRSKOLEGÅRDAR

Vid anläggande av förskola ska de kvaliteter som beskrivs i Boverkets allmänna råd, se faktaruta 1 uppnås. Kvalitetsaspekter att beakta listas även i faktaruta 2-4.

Utgångspunkten för storlek på förskolegård är minst 40m² friyta per barn och minst 3000m² stor förskolegård (Boverket 2015b, s.42). Särskilt viktigt är detta vid nybyggnation av områden eftersom det då finns möjlighet att från start bidra till en god miljö för barn. Friytor ska prioriteras framför parkering, se faktaruta 5.

Vid bedömning av lämplig storlek på förskolegård ska även beaktas om utbyggnad av fler förskoleavdelningar i framtiden kan bli aktuellt. I sådant fall kan det vara lämpligt med planering av en större förskolegård för att ta höjd för framtida behov, så att inte friytan per barn blir för liten.

Storleken på förskolegård kan ibland stå i konflikt med allmänna grönytor, så som park eller naturmark. Avvägning mellan dessa intressen sker från fall till fall där bedömningen ska beakta naturvärden, grönområdets nyttjandegrad, rekreativvärde, samt tillgång till liknande grönområden i närområdet.

Avsteg från ovan nämnd vägledning av förskolegårdsstorlek kan enbart göras om det finns särskilda skäl, samt genom att redovisa att kvaliteter för förskolegård som listas i faktaruta 1-4 ändå kan uppnås. Avvikelser från ovan riktlinjer och hänvisning av särskilda skäl ska tydligt redogöras vid detaljplan och bygglovskedet.

Särskilda skäl:

1. Vid ombyggnation av befintliga förskolor.
2. För förskolor med fyra avdelningar eller färre kan minimumstorleken 3000 m² frångås om omgivningen inte har möjlighet att inrymma en förskolegård av önskad storlek och om det finns närhet till grönområden som beskrivs i punkt 3.
3. Om det inte är möjligt att tillskapa förskolegård av önskad storlek (40m²/barn och 3000m² minimumstorlek) kan det i vissa fall kompenseras genom närhet till grönområden med god luft- och ljudmiljö. Grönområdet måste i sådant fall vara inom gångavstånd för förskolebarn; vara detaljplanelagt som grönområde; samt ha kvaliteter för barns lek¹. Trycket/användningsgraden av den allmänna platsen måste vara med i bedömningen om parkområdet är lämpligt eller ej.
4. I centrumnära bebyggelse – så som innanför cityringen, Mälarporten (stationsområdet), Kopparlunden och Ängsgärdet – eller områden med redan hög befintlig exploateringsgrad, står vägledning av gårdsstorlek i konflikt med översiktsplanens mål om närhet för boende till förskola och skola. Det är därför motiverat att kunna göra avsteg från ovan vägledning på minsta friyta (40m²/barn och 3000m² minimumstorlek). Mindre förskolegård innebär risk för ökat slitage vilket kräver extra omsorg av bästa möjliga materialval. Naturmaterial ska användas i första hand.

---

¹ Att behovet av friyta för lek/skolgård tillgodoses i och med en intilliggande park har godtagits i tidigare praxis (se regeringens beslut M 2004/851/F/P).

SKOLGÅRDAR

Vid anläggande av skolgård ska de kvaliteter som beskrivs i Boverkets allmänna råd, se faktaruta 1 uppnås. Kvalitetsaspekter att beakta listas även i faktaruta 2-4. För skolgårdar är utgångspunkten 30m² friyta per barn och minst 3000m² stor skolgård (Boverket 2015b, s.42). Särskilt viktigt är detta vid nybyggnation av områden eftersom det då finns möjlighet att från start bidra till en god miljö för barn. Friytor ska prioriteras framför parkering, se faktaruta 5.

Storleken på skolgård kan ibland stå i konflikt med allmänna grönytor, så som park eller naturmark. Avvägning mellan dessa intressen sker från fall till fall där bedömningen ska beakta naturvärden, grönområdets nyttjandegrad, rekreativvärde, samt tillgång till liknande grönområden i närområdet. Boverket (2015b, s.47) anger att "ett sätt att reglera samutnyttjande av en park kan vara att beteckna en del av parken som kvartersmark för allmänt ändamål. Då kan kommunen, i egenskap av huvudman, teckna avtal med exempelvis en skola eller förskola att dessa under dagtid har företräde på området".

För gymnasieskolor bör friytan placeras på det sätt som är skäligt med hänsyn till elevernas och verksamhetens behov (Boverket 2015b, s.44, 52). Gymnasieelever är äldre och kan utnyttja offentliga platser så som parker och torg som friytor. Behovet av friytor till gymnasieskolor prövas därför i fall till fall.

Avsteg från ovan nämnd vägledning av skolgårdsstorlek kan enbart göras om det finns särskilda skäl, samt genom att redovisa att kvaliteter för skolgård som listas i faktaruta 1-4 ändå kan uppnås. Avvikelser från ovan riktlinjer och hänvisning av särskilda skäl ska tydligt redogöras vid detaljplan och bygglovsskedet.

Särskilda skäl:

1. Vid ombyggnation av befintliga skolor.
2. Om det inte är möjligt att tillskapa skolgård av önskad storlek (30m²/barn och 3000m² minimumstorlek) kan det i vissa fall kompenseras genom närhet till grönområden med god luft- och ljudmiljö. Grönområdet måste i sådant fall vara inom gångavstånd för barn; vara detaljplanelagt som grönområde; samt ha kvaliteter för barns lek². Trycket/användningsgraden av den allmänna platsen måste vara med i bedömningen om parkområdet är lämpligt eller ej.
3. I centrumnära bebyggelse – så som innanför cityringen, Målarporten (stationsområdet), Kopparlunden och Ängsgärdet – eller områden med redan hög befintlig exploateringsgrad, står vägledning av gårdsstorlek i konflikt med översiktsplanens mål om närhet för boende till förskola och skola. Det är därför motiverat att kunna göra avsteg från ovan vägledning på minsta friyta (30m²/barn och 3000m² minimumstorlek). Mindre skolgård innebär risk för ökat slitage vilket kräver extra omsorg av bästa möjliga materialval. Naturmaterial ska användas i första hand.

---

² Att behovet av friyta för lek/skolgård tillgodoses i och med en intilliggande park har godtagits i tidigare praxis (se regeringens beslut M 2004/851/F/P).

FAKTARUTA 1: Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet (Boverket 2015a)

De allmänna råden innehåller generella rekommendationer om tillämpningen av 8 kap. 9 § andra stycket, 10 § och 11 § PBL och anger hur man kan eller bör göra för att uppfylla föreskrifterna.

Placering och anordnande av friyta på obebyggd tomt 8 kap. 9 § andra stycket

När friytor för lek och utevistelse ska placeras och anordnas bör man särskilt beakta friytans storlek, utformning, tillgänglighet och säkerhet samt förutsättningarna för att bedriva ändamålsenlig verksamhet.

Friytan bör

- vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden
- kännetecknas av goda sol- och skuggförhållanden, god luftkvalitet samt god ljudkvalitet.

Friytan bör placeras

- i direkt anslutning till vid byggnader som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skolor åskurs ett till sex och tillhörande fritidshem så att eleverna själva kan ta sig mellan byggnaden och friytan.
- i direkt eller i nära anslutning till byggnader som innehåller lokaler för skola åskurs sju till nio så att eleverna själva kan ta sig mellan byggnaden och friytan.
- på det sätt som är skäligt med hänsyn till elevernas och verksamhetens behov för gymnasieskolor.

Bör tillämpas vid prövning av lov och efterföljande tillsyn till nya förskolor, skolor och fritidshem och kan tillämpas vid planering av ovanstående.

Friytan bör inte senare kunna tas i anspråk för annat ändamål utan att ersättas med friyta med likvärdiga möjligheter till varierande lek och utevistelse.

Placering och anordnande av friyta på bebyggd tomt 8 kap. 10 och 11 §§

Vid placering och anordnande av friyta på en bebyggd tomt bör det allmänna rådet till 8 kap. 9 § andra stycket tillämpas i skälig utsträckning. Vid skälighetsbedömningen bör särskilt beaktas

- förutsättningarna att bedriva ändamålsenlig verksamhet på friytan
- och att friytan är placerad så att barnen och eleverna självständigt kan ta sig mellan byggnadsverket som innehåller lokaler för förskola, förskoleklass, skola eller fritidshem och friytan.

Bör tillämpas vid

- prövning av lov till förskolor, skolor, och fritidshem i befintlig bebyggelse (ändrad användning)
  - planering och prövning av lov till utökning av befintliga förskole- skol- och fritidshemsanläggningar
  - tillsyn enligt PBL
-

FAKTARUTA 2: Att tänka på i detaljplaneringen av friytor för lek och utevistelse (Boverket 2015b, s.49)

Utformning och reglering

- Höjd på byggnader, sol och skugga, marknivå, skyddsanordningar.
- Lovplikt för fällning av träd.
- Möjligheterna för samutnyttjande av lokaler och friytor, exempelvis spontanidrott eller park på skolgården, föreningslokaler på grundskolan på kvällstid, allmänna lekplatser på förskolan efter skoltid.
- För att säkerställa tillräcklig friyta, är det lämpligt att ange byggnadernas bruttoarea.
- Placering av friytan.
- Vid tredimensionell fastighetsbildning måste planen medge flera ändamål för byggnaden.

FAKTARUTA 3: Att tänka på i bygglovsprövningen av friytor vid skolor (Boverket 2015b, s.52)

Storlek och utformning av friytan

- Typ av bebyggelse, innerstad, villabebyggelse, mindre tätort etc.
- Tillgång på och tillgänglighet till lekområden, parker och grönområden, bollplaner, idrottsplaner, bad och naturområden för orientering, skidåkning och exkursioner.
- Antalet barn som ska befinna sig på gården samtidigt och den totala storleken på friytan.
- Typ av skola och fritidsverksamhet.
- Varierande terräng och vegetation, befintlig och framtida.
- Möjlighet till varierande lek och utevistelse oavsett ålder, könstillhörighet, intressen och behov.

Luft och ljudkvalitet

- Avstånd och påverkan från stora vägar, miljöstörande verksamhet m.m.

Sol och skugga

- Höjd på kringliggande hus och slagskugga eller avsaknad av skuggande objekt.
- Behov av träd, skärmtak eller solsegel (läs mer i utformningsavsnittet).

Tillgänglighet

- Tillgänglig för alla barn och skolpersonal oavsett funktionsnedsättning (avsnitt 3:12 BBR om tillgänglighet och användbarhet på tomter).

Säkerhet

- Grundläggande förutsättningar för att klara kraven på brandskydd i avsnitt 5 BBR och skydd mot olyckor i avsnitt 8:9 BBR.

Placering av friytan för lek och utevistelse

Friytan bör ligga i direkt anslutning till byggnaden om den innehåller förskola, förskoleklass, skolor årskurs ett till sex eller fritidshem och barnen och eleverna bör själva kunna ta sig mellan byggnadsverket och friytan. För årskurs sju till nio bör friytan placeras i direkt eller i nära anslutning till byggnaden. För gymnasieskolor bör friytan placeras och ordnas som det passar eleverna och verksamheten.

Eventuella framtida behov av utbyggnad på friytan och ökat behov av friyta.

Friyta prioriteras före parkering och parkering kan ligga på gatumark eller ordnas på något annat sätt.

FAKTARUTA 4: Ljud och luftkvalitet på gården (Boverket 2015b, s.43-44).

På skolgårdar eller förskolegårdar är det önskvärt med högst 50 dBA ekvivalentnivå dagvärde* på de delar av gården som är avsedda för lek, rekreation och pedagogisk verksamhet. En målsättning kan vara att resten av ytorna ska ha högst 55 dBA.

Buller från vägar kan minskas genom att man begränsar trafiken och hastigheten samt genom tystare vägbeläggningar. För höga bullernivåer kan till viss del styras genom gestaltning av den fysiska miljön (Region Skåne, 2014). Vegetation har begränsad inverkan på ljudnivån, men skolbyggnaden kan användas som bullerskärm.

På skolgårdar och förskolegårdar är det lämpligt att eftersträva så låga halter av PM10 och kvävedioxid som möjligt. De främsta källorna för luftföroreningar är utsläpp från fordon, vägslitage och energiproduktion. Den viktigaste åtgärden är att minska vägtrafiken och att inte placera förskolor och skolor nära stora vägar eller i täta trafikmiljöer (Region Skåne, 2014).

Miljökvalitetsnormerna för luft baseras huvudsakligen på EU-direktiv men det är påvisat att exponering för kväveoxid och partiklar ger upphov till en rad hälsoeffekter vid halter som ligger under miljökvalitetsnormerna [se rubrik "Västerås handlingsplan för utomhusluft" nedan]. WHO rekommenderar, med hänsyn till befolkningens hälsa, lågrisknivåer och riktvärden för kvävedioxid (40 ug/m3 halvårsmedelvärde) och PM10 (30 ug/m3 dygnsmedelvärde) (WHO 2013).

* *Naturvårdsverket (2017a, s.4; 2017b, s.7-8) skriver i sin vägledning för buller att dygnsvärde ska användas vilket även tillämpas i Västerås stads planering.*

***

Västerås handlingsplan för utomhusluft

På grund av att exponering under miljökvalitetsnormer visat ge upphov till en rad hälsoeffekter har Västerås stad fattat beslut om att sänka gränsvärdena på de ämnen som finns med i miljökvalitetsnormen, se "Handlingsplan för utomhusluft". Av denna anledning ska Boverkets rekommendationer kring placering av skol- och förskolegårdar beaktas; dvs. att "minska vägtrafiken och att inte placera förskolor och skolor nära stora vägar eller i täta trafikmiljöer".

FAKTARUTA 5: Friyta före parkering (Boverket 2015b, s.50).

Tillräckligt med plats för parkering är ett allmänt intresse precis som "lämplig plats för lek och utevistelse". Just parkering finns inte lika specifikt uttryckt i 2 kap. PBL utan det står "möjligheterna att ordna trafik" (2 kap. 5 § PBL) och "trafikförsörjning och behovet av en god trafikmiljö". I 2 kap. 7 § PBL (samma paragraf som särskilt pekar ut friytor) talas om gator, vägar och torg.

Enligt 8 kap. 9 § PBL ska man ordna lämpligt utrymme för parkering, lastning och lossning av fordon på tomten eller i närheten av den i skälig utsträckning. Om det inte finns tillräckliga utrymmen för både parkering och friyta, ska man prioritera friytan. Observera att friyta ska anordnas, medan parkering m.m. ska ordnas i skälig utsträckning.

4 kap. 13 § PBL anger att en detaljplan får reglera det utrymme som behövs med hänsyn till 8 kap. 9 § PBL. Detaljplanen får reglera placering och utformning av parkeringsplatser och att viss mark eller vissa byggnader inte får användas för parkering.

På bebyggda tomter gäller 8 kap. 9 § PBL i skälig utsträckning vid bygglovsprövning, men även här har friytan företräde, liksom vid tillsyn av bebyggda tomter utan något aktuellt bygglovsärende.

KÄLLOR

Boverket. (2015a). *Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet.*

Boverket. (2015b). *Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö.*

Naturvårdsverket. (2017a). *Riktvärden för buller på skolgård från väg- och spårtrafik.*

Naturvårdsverket. (2017b). *Webbvägledning om: Riktvärden för buller från vägar och spår på skolgård.*